

Сретен ЧИТАКОВИЋ

ЉИГ И ОКОЛИНА ПРЕД УСТАНАК

Варошица Љиг налази се у срезу Качерском (на граници Качерског и Колубарског среза). Од свих насеља у Качерском срезу па и од среског места Рудника, Љиг је био економски и културно нешто развијенији центар.

На домаку Љига — кроз Бабајић пролази пруга узаног колосека Београд—Сарајево. Ова саобраћајница и други услови утичу да Љиг постепено постаје значајнији центар, нарочито познат по пијаци која постаје станица произвођача из околних богатих колубарских села.

Овај фактор је знатно утицао на свакодневни политички рад и додир са напредним сељацима из села: Бабајића, Цветановца, Јајчића, Дучића, Г. Топлице, затим Велишеваца, Кадине Луке, Славковице-Бранчића, Дића, Доњих Бањана, Гукоша, Липља, Ивановца, Пољаница, Белановице, Моравице и др.

У непосредној близини Љига налазе се каменоломи у: Славковици, Бау и у Кадиној Луци. Власници ових каменолома су били приватна лица. Мањи број висококвалификованих радника родом из Лике — боље је зарађивао у односу на већи број радника — сељака, који су долазили из суседних села на рад у каменолому.

На читавом овом подручју није било ни једне фабрике, нити веће раднице која би бројније окупљала радничку класу, али је уместо тога Љиг имао више заната и трговина.

У самом Љигу било је око петнаест опанчарских, а приближно толико и абаџијских радњи. Ради тога су били и најбројнији радници — опанчари и абаџије. Поред ових било је још: шустера, пекара, сараџа, поткивача, колара, бачвара, фризера, месара, машинбравара, а међу њима су трговци били најбројнији.

За развитак радничког покрета у делу Колубаре и Качера који гравитира варошици Љигу значајну прекретницу представља формирање партијске организације 1939. године, која је била везана за окружни комитет у Ваљеву. (Раније су поједини чланови Партије одржавали везу са организацијом КП у Аранђеловцу). У јесен 1939. године у присуству Милосава Милосављевића секретара ОК КПЈ за Чачак и Фиће Кљавића инструктора ПК КПЈ за Србију на партијском раду у Ваљеву, формирана је партијска ћелија у саставу Сретен Читаковић, секретар, Мићин

Радојевић, Драгиша Војиновић и касније Милош Милићевић. Ћелија је формирана у кући Цане, мајке Миће Радојевића. Од тренутка формирања партијске организације чешће су одржаване илегалне политичке конференције са симпатизерима КПЈ, не само у Љигу и Белановици, већ и по селима. Нарочито је широко био развијен рад са омладином. За то се користила читаоница, одељци задругарске омладине и спортски клубови „Спартак“ у Љигу и „Качер“ у Белановици. Од раније постојећег скојевског актива, уз велике могућности политичког рада са омладином, формирана је фебруара 1941. године у стану Драгише Војиновића реонско скојевско руководство за Љиг и околину. Њега су сачињавали: секретар Милош Милићевић, чланови: Нада Радојевић, Рајко Радисављевић, Миодраг Филиповић-Чича, Владан Недељковић, а касније Олга Апостоловић и Сава Симић.

Радници Љига нису имали ограничено радно време, већ су радили и до 16 часова дневно, а зараде су се кретале у просеку око 25—30 динара дневно.

Синдикална организација није постојала да би се борила за веће зараде и скраћивање радног времена. Од лета 1937. године партијска ћелија у Љигу успева да организује опанчарске раднике у подружницу — Кожарско-прерађивачких радника — која је припадала УРСОВИИ-м синдикатима. У управи су били: председник Радован Ђорђевић, а чланови Мирко Павловић, Милош Милићевић и Сретен Читаковић.

Ова подружница изашла је пред послодавце са захтевом: да се прихвати десеточасовно радно време, да се укине рад на парче, а прихвати рад на надницу, да се повећају зараде и отпуштају радници преко подружнице, а да се први мај призна као празник рада радничке класе.

Послодавци нису прихватили ове захтеве радника, због чега је подружница организовала у лето 1937. године штрајк, који је трајао два месеца. И поред јаког притиска од стране полиције и последица штрајк је успео, приморавањем послодаваца да потпишу колективни уговор. Од тада је ова подружница непрекидно радила и вршила утицај на раднике како у самом месту, тако и на раднике у каменоломима — организујући их у УРС-ов синдикат.

Рад ове подружнице био је врло активан, све до краја децембра 1940. године када је званично забрањен рад УРС-ових синдиката.

Поред подружнице Кожарско-прерађивачких радника оформљена је подружница шивачких радника — абаџија, која је са сличним захтевима иступила пред послодавце, који нису прихватили те захтеве и радници ступају у штрајк — по, исти се завршио неуспехом.

Партијска ћелија и синдикална подружница кожарско-прерађивачких радника борили су се и за остале раднике у вароши Љигу — како би и они обезбедили боље услове живота, бољу зараду, скраћење радног времена. У овоме се донекле успело, јер су зараде у извесном смислу побољшаване, а преко општине и жандамеријске станице изборили смо се да сви власници своје радње отварају и затварају према постојећим законским прописима, па је на тај начин радно време скраћено како радницима тако и трговачким помоћницима.

Партијска ћелија Љига имала је великог удела у формирању радничког спортског клуба „Спартак“, који је основан 1936. године и исти је радио све до рата 1941. „Спартак“ је настојао да упише што више другова-ца за чланове клуба како у самом Љигу, тако и у околним селима, а нарочито му је било стало да то буду напредни људи и омладина. Кад год су играле утакмице ван свог места велики број симпатизера клуба ишао је са њим и бодро играче на утакмицама. У управи „Спартака“ у почетку су били: председник Гвозден Савић, секретар Миленко Миловановић, благајник Драгиша Војиновић и економ Цветан Јорданов. Од 1939. године па до окупације у управи „Спартака“ били су: председник Добросав Гајић, а чланови управе: Драгиша Војиновић, Сава Керковић, Ратомир Вишњић, Божо Лазич, Мићо Рулић и Сретен Читаковић.

У клубу се развијало дружељубље како међу играчима тако и међу члановима клуба. После сваке одржане утакмице одржавале су се приредбе за мештане било да је програм припремио „Спартак“ или клуб-домаћин. Сваки такав моменат коришћен је за агитацију, јер нам је и те како било стало да што већи број људи присуствује приредбама које су имале напредне програме (комаде, рецитације, скечеве и др.). У „Спартаку“ је увек било колективно одлучивање како о одржавању утакмица, одржавању приредби тако и по свим другим питањима рада спортског клуба.

Играчи, симпатизери и чланови клуба су знали да радом у клубу руководе комунисти, па су увек давали како моралну тако и материјалну подршку упркос сметњи које су долазиле од појединих реакционарних грађана Љига као и од тадашњих власти. Било је уобичајено да „Спартак“ са својим навијачима долазећи у место гостовања, као и приликом повратке у своје место увек поздравља присутне песницом — знаком антифашистичког поздрава, симболом солидарности републиканском-шпанском покрету, симболом борбе за Народну владу — владу радника и сељака.

Поред партијске ћелије у Љигу, која је од 1939. године на вези са ОК Ваљево — постојала је и радила партијска ћелија у Бабајићу, која је 1937. године такође била везана за партијско руководство у Ваљево. У тој ћелији су радили: Сава Керковић, учитељ-секретар ћелије. Чланови: Вука Божић- Николић учитељица у Дучићу, Властимир Сајић трг. помоћник у Бабајићу, Браислав Аруновић земљ. из Велишевца, Властимир Мирковић земљор. из Бабајића и Милан Пантић машинбравар из Бабајића.

Партијске ћелије Љига и Бабајића су сарађивале и допуњавале се у свом раду. Виднији резултати раде партијске ћелије у Бабајићу је рад са омладином у задружним одељцима и рад у читаоници.

Програм рада у задружним одељцима био је: унапређење пољопривреде, домаћинства, хигијене, здравственог подизања села, рад на културном просвећивању жена и омладине.

Конкретни задаци су били: обрадити по упутству инж. Васиљева — своју огледну парцелу, подићи хигијенске клозете, окречити кућу, покрити ћубришта и др.

Ови одељци су радили и на културно-уметничком пољу. Омладинци и омладинке су са својим производима учествовали на изложбама: у Лазаревцу, Словцу и другим местима и за то добијали награде, јер су користили савременији начин обрађивања земљишта, новије машине и алате.

Партијске ћелије су радиле на томе да на културно-уметничким приредбама задругарске омладине буду заступљени напредни програми — комади, рецитације и др., као „Власт“, „Сумњиво лице“, — Нушић, „Јазавац пред судом“ — Кочић, „О класје моје“ — Шантић, „У крвгама“ и „Долап“ — Ракић, „Орач“ — хорска рецитација од Јовашевића и др.

Чланови ових секција — радници и сељаци прелазили су по 4—8 км. пута да би после рада дошли увече на пробе.

Партијска ћелија у Белановици која је постојала од 1939. године усмерила је такође свој рад нарочито у задружним одељцима задругарске омладине који су постојали поред Белановице у селима: Живковићи, Шутци, Калањевци, Пољанице и др.

Окупљање омладинки и старијих жена у Љигу није представљало неку већу тешкоћу, док је то по селима био већи проблем.

Жена у селу била је везана за кућу, децу, већи број од њих неписмен, а никад није имала прилике да присуствује скуповима, који су имали политички карактер. Била је велика борба за придобијање жена за ма какву акцију или рад у некој организацији. Морала се претходно разрадити читава тактика наступања са домаћином куће и осталим мушкарцима. Када се придобило њихово поверење и љубав за наше људе и акције онда се прилазило женама, односно тек тада су они своје жене, снахе и кћерке слали на наше састанке.

Партијска ћелија је увек морала добро да размисли који ће другца са којом сеоском кућом радити. Обзиром да смо добро познавали менталитет нашег сељака како богатог тако и сиромашног, а уз то смо знали и њихова политичка опредељења, то смо имали запажених успеха.

Један од задатака на коме смо окупљали жене на политичком раду је био: борба за право гласа и за пуно равноправност жена у одлучивању по свим питањима, а не само да рађају и подижу синове за рат, већ да и оне о томе одлучују.

Како у варношици Љигу тако и по селима прикупљани су потписи за давање законског права гласа жени, изједначење и у осталим правима са мушкарцима. На читалачким групама и другим састанцима женама је говорено о политичкој ситуацији, ратној опасности, о животу жена у Совјетском Савезу, о учешћу жена са пушком у рату на шпанским бојиштима — републиканске Шпаније.

Како су се догађаји брже развијали у свету, како се ратна опасност приближавала нашим границама, то је побуђивано веће интересовање у народу, што је омогућило већи и бржи политички рад на ширем обухватању људи — за борбу против зла које наглази.

У лето 1940. године другарица Милка Минић члан ОК Ваљено пружајући помоћ партијској ћелији у Љигу, посебно се ангажовала у

одржавању састанака са активом жена, указујући на који начин у раду могу жене бити обухваћене.

Актив жена у Љигу у својој читалачкој групи обухватио је око 19 другарица са којима је прорађивао лист „Жена данас“ и другу литературу.

Ови састанци су се понекад одржавали на ливади, где су жене долазиле са ручним радовима, а било је и по кућама састанака. Такав један шири скуп жена одржан је 1940. година — августа, у кући Цане Радојевић, где је било присутно 20 жена.

На том скупу је говорио друг Милосав Милосављевић секретар ОК Ваљево — о политичкој ситуацији, борби против рата и фашизма, борби против концентрационих логора, о прикупљању помоћи за другове у логорима и затворима.

Радничка класа, а нарочито њена синдикална организација ко-жарско-прерађивачких радника у Љигу имала је знатан политички утицај, не само у Љигу већ и селима у околним местима као и каменоломима.

На снагу ових људи у Љигу — добро се обраћала пажња нарочито приликом општинских избора 1936. године као и 1938. за време избора посланика. Знано се готово сигурно да коме кандидату дају поверење другови из синдикалне организације и остали напредни људи места, да ће тај кандидат и добити на изборима.

Позната је била борбеност и снага радника Љига, цењена и од пријатеља и од непријатеља, јер су радници сложено наступали, обављали гласање до 10 час. и тиме означавали победу опозиције чији је кандидат добио 1936. и 1938. године. Након гласања у Љигу одлазило се на извршавање политичких задатака — у агитацију у суседна села (за опозиционе кандидате).

У лето 1940. године партијска ћелија у Љигу добила је директиву од ОК Ваљево да организује што масовнији одлазак другова и симпатизера КП на помен Др Драгиши Мишовићу у Чачак.

И поред појачане страже и будности жандарма група од 20 другова успела је да дође у Чачак и присуствује помену, сем два друга Драгише Војиновића и Владана Јаковљевића које су ухапсили у Чачку.

У јесен 1940. године обавестио нас је ОК Ваљево да су грађевински радници на изградњи железничке пруге Букови—Ваљево и Ваљево—Причевић ступили у штрајк, да треба тај штрајк да помогнемо, а нарочито да радимо на томе да ниједан каменорезачки радник из каменолома не оде на њихово градилиште да ради и да пропадне штрајк.

Док се ови догађаји дешавају село је било у врло тешком економском положају. Већина сељака била је презадужена код разних банки, богатих сељака и свих оних који су давали новац под велики интерес. Мали број богатих људи у селу живео је пристојно док је сеоска сиротиња па и средњаци — једва животарила.

Сиромашне породице оптерећене великим бројем деце — морале су поједине своје чланове домаћинства — како старије тако и млађе да шаљу код сеоских газда у службу — најчешће само ради личне

исхране. Слуги су заповедали сви укућани, тражили од њега максимум рада — а он потпуно обесправљен морао је слушати све укућане — понижен и увређен, го и бос — све је то подносио.

У селу је било на претек врло јефтине радне снаге, те су газде бирале највредније — сиромашне сељаке, али су на жалост водиле рачуна и о томе да ли радник једе хране више или мање — што је утицало у обзир код избора.

Колика је беда у селу била може се ценити из ових примера. Прозори на кућама сеоске сиротиње, па и средњих сељака, нису имали стакла, него су лепљене старе новине, а о пристојном оделу, обући и одећи није било ни речи. Сиротиња је на сваком парчету одела носила безброј закрпа разних боја, што све показује да су се борили за голи живот јер друго ништа нису ни имали.

Капиталисти су давали лепа обећања за бољи живот, али како су то била само обећања људи су се постепено и уверавали, те су и прихватили политику напредних људи, политику КП, што потврђује велика подршка народа овога краја НОБ и не само у првим данима устанка, већ за све време рата.

Партија је радила на сталном продирању у села и стварању упоришта у њима.

На том послу улагало се доста труда, уз велике тешкоће како прићи људима, јер је КПЈ била забрањена, а њени чланови и активности су прогањани и осуђивани.

Крајем 1940. године партијску организацију у Љигу обишао је Светозар Вукмановић „Темпо“, члан ПК Србије, и Милосав Милосављевић, секретар ОК Ваљево. На том састанку одржаном у кући Драгише Војновића истакнути су задаци: омасовљење партијске ћелије, брже и јаче продирање у масе.

Колико је овај други задатак био тежак показује пример друга Драгише Војновића, члана КП љишке ћелије, који је био задужен да ради у селу Гучошћу, једном од најтежих села за продирање утицаја КП.

Поред уложеног великог труда резултата није било. На том партијском састанку друг Војновић је изјавио да се у овом селу не може учинити ништа, због чега га је друг Вукмановић на лицу места искључио из КП.

Друга Војновића то није поколебало, примао је и даље задатке од партијске ћелије и извршавао их.

На позив Партије 1941. године међу првима је ступио у Ваљевски партизански одред, ухваћен од непријатеља и стрељан око 20 јула у Ваљеву, као члан КПЈ.

Почетком 1941. године Љишкој партијској ћелији поверен је задатак да обезбеди боравак за другарицу Ђуку Динић, супругу Фиће Кљајића. Ђука је дошла из Ниша после пуштања из затвора у коме се одлично држала. Пошто јој је претило ново хапшење у Нишу, другови су одлучили да је пребаце на терен где није позната полицији. У Љигу је боравила око три месеца, а становала у кући Пане Радосевић и Драгише Војновића.

За то време партијска ћелија је користила њено искуство у раду, како се женама, тако и са осталима.

На тражење ОК Ваљево повучена је из Љига у Ваљево.

Одмах по окупацији, Партијској ћелији у Љигу стављено је у задатак од стране ОК Ваљево да се стара о безбедности једног броја другова комуниста који су били полицији познати и од исте тражени. То су били: Др. Драган Јовановић, смештен код попа Саве Протића у Бољковцима, Др. Зечевић склоњен код Караулића у Љигу, као и Сава Вујић народни херој и члан ОК СКЈ-а у Ваљеву који је боравио код Животе Лукића у Бабајићу. Исти је случај био и са Др. Димитријем Питовићем, лекаром из Горње Топлице, који је био на партијској вези ове ћелије.

Крајем 1940. године суседна партијска ћелија у Бабајићу више није постојала. Један њен члан Вука Божић-Николић учитељница у Дучићу премештена је у Лазаревац 1940. године са службом, Саво Керковић учитељ у Бабајићу био је на вези партијске ћелије Љиг.

Свакодневним радом на раскривању политике тадашње владе која је радила на везивању наше земље за фашистичке земље, јачао је утицај партије на овом подручју. Снага и утицај Партије најбоље су се испољили 27. марта 1941. године. Тога дана партијска организација у Љигу обавестила је своје симпатизере у суседним селима: Бабајићу, Цветаповцу, Јајчићу, Липљу, Моравцима, Гукошу, Бранчићу и Велишевцу да у што већем броју дођу у Љиг. У Љиг су такође дошли радници са каменолома у Славковици, Кадиној Луци и Бау, обучени у радничка одела, са заставама, крамповима и чекићима у рукама, извикујући пароле: „Боље рат него пакт“, „Савез са Русијом“, „Бранићемо земљу“, „Доле петоклонаши“ и „Живео савез радника и сељака“. Када се ова група радника припојила групи људи из суседних села створила се масовна поворка, која је са песмом и музиком уз узвикивање парола кренула ка железничкој станици Бабајић—Љиг да дочека путнички воз.

Окупљеној маси људи на железничкој станици говорио је Милош Милићевић, радник, члан партије, о томе шта је довело до обарања пакта, о значају пада владе, о јединству радника и сељака. Испред основне школе у Бабајићу говорио је стари комуниста Сава Керковић, учитељ, о томе шта нас даље чека и о потреби што јачег јединства у одбрани наше земље. Говорима Милоша Милићевића и Саве Керковића, који су говорили у име КПЈ први пут се после забране рада КПЈ, 1920. године, јавно чуо њен глас. Од тог момента, а нарочито после капитулације бивше југословенске војске априла 1941. Партија је постала за народ легална а за непријатеља у организационом погледу илегална. Углед Партије и њених чланова и канидата као чланова СКОЈ-а нагло је почео да расте, јер се обистинило све оно што су говорили о трулости и издајству бившег режима, који је и довео до брзе и срамне капитулације.

И у варошици Белановици партијска ћелија организовала је демонстрације 27. марта 1941. године поводом обарања тројног пакта.

Школско звоно је непрестано звонило, а када се народ искипио поворка је са заставом кренула кроз Белановицу. На челу поворке био је Стево Сингер и окупљеној маси говорио о значају обарања пакта.

Од чланова партије нико није пао у заробљеништво док су два кандидата за члана КПЈ заробљени и то: Миленко Топаловић и Божо Лазвић. Први је успео да се врати из Немачке преко Аустрије, Бугарске и Македоније и укључи у рад за НОП, а у срез колубарски је дошао 1942. године.

Први састанак партијске ћелије у Љигу после капитулације у данима окупације одржан је 20. априла 1941. године. Чланови партијске ћелије тада су били: секретар Сретен Читаковић, чланови: Нада Радојевић, Мића Радојевић и Милош Милићевић, док пети члан ове ћелије Сава Симић није био још дошао из Доње Топлице од своје куће. Уз помоћ другарице Милке Минић члана ОК КПЈ Ваљево, извршена је анализа политичких догађаја и постављени задаци на omasо-вљењу Партије, на стварању партијских и скојевских актива, а нарочито на што масовнијем организовању прикупљања и чувања оружја и муниције. Био је то први наговештај припрема за оружану борбу. Мада је ово мало касно дошло, јер је окупатор преко издајничких власти добрим делом већ био прикупио оружје и муницију, ипак се ова директива спровела колико је то било могуће. Пушке, револвери, муниција и бомбе су прикупљени и о томе је вођена евиденција. Оружје и војничко одело је чак и куповано, а нешто је извађено и из кафанских клозета где су били убачени од стране бивше југословенске војске.

И поред претње смртном казном од стране окупатора за оне код којих се нађе скривено оружје народ је оружје ипак скривао и добро чувао. Ово је чињено делом и активношћу партијске организације, а делом и самоиницијативно. То најубедљивије говори пример многих родољуба који су узели учешћа у врло тешкој борби колубарске партизанске чете са Немцима у Љигу 10. септембра 1941. године.

Чланови и кандидати Партије и Скоја уживали су добар глас и поверење народа. Маса све више прихватају политику Партије. Без обзира којим су партијама до тада припадали, видећи да су од истих партија издани, људи су прилазили комунистима тражећи обавештења и новости, интересујући се када ће и какве ће мере предузети Партија за ослобођење од окупатора. Нико се није мирио са окупацијом. Народне масе су биле јединствене у осуди издаје бивше владе и генералштаба, који су довели до капитулације.

У почетку, у оваквој политичкој ситуацији, слуге окупатора нису се смеле ни појавити у народу. Али су се и они убрзо снашли. Говорили су да ће нас ослободити наша војска, која се није предала, а налази се на Равној Гори код Суворора. У нашем народу постојала је велика љубав према војсци која је својом храброшћу у протеклим ратовима за ослобођење наше земље стекла поверење и славу. Официри са Равне Горе почели су да обилазе и села око Љига и долазе и у сам Љиг. Та њихова повезаност и углед војске уопште створили су партијској организацији у Љигу доста потешкоћа, те зато она полити-

чки обазривије и више ради на објашњавању деловања групе официра и војника на Равној Гори, који су се касније представљали као четници. Иако се видело да су они представници и борци за стари издајнички режим, били су у повољнијој ситуацији као наоружани, а Немци их нису прогањали, код народа су изазвали симпатије, поготову што КПЈ тада није имала фармираних партијских јединица.

Партијска организација у Љигу организовала је уз обезбеђење да Немци не би неопажено дошли, слушање радио вести Лондона и Москве. Једном приликом у Тодоревцу било је присутно око 30 другова: они су слушали емисију радио Лондона, где је говорено да је наша земља издајом капитулирала. Затим је говорила Москва. Када је она почела да говори људи су се просто претворили у уши да чују шта ће, скоро наше једина нада, казати о нама, о Југославији. После ове радио вести комунистима није било лако. Морали смо прилично разочараним слушаоцима говорити да је то Совјетски Савез, који води мирољубиву политику и изграђује своју земљу, па зато и говори о унапређењу пољопривреде, о кромпиру, пасуљу, пшеници итд., а ниједном речју не помиње окупацију наше земље, нити рат у Европи.

Али и поред тих тешкоћа политички рад се из дана у дан проширивао, јачајући веру у своје сопствене снаге, вршећи припреме за оружану борбу против окупатора.

Помоћ ОК КПЈ Ваљево и на почетку 1941. године и у окупацији била је драгоцене. Она се састојала у сагледавању сложене политичке ситуације изазване утицајем четника са Равне Горе, и исто тако и на што већем обухватању људи, жена и омладине у прихватању политике КПЈ. Захваљујући тој помоћи која нам је пружена преко секретара ОК Ваљево Милосава Милосављевића и члана ОК Ваљево Милке Минић, као и Пере Стамболића члана ПК КПЈ за Србију, Ђиће Кљајића и Милоша Минића инструктора ПК КПЈ — Србије, партијска организација у Љигу у свом политичком раду у спровођењу партијских директива, постизала је стално резултате.

Како се партијски рад развијао још и пре рата као и почетком 1941. године, то се створила могућност да се формира и реонско партијско руководство за Љиг и околину. Та одлука ОК КПЈ Ваљево о стварању реонског партијског руководства остварена је почетком маја 1941. године у шуми изнад Љига ка реци Љигу. На састанку који је одржан у тој шуми, на коме је оформљено Реонско партијско руководство присуствовала је испред ОК КПЈ — Ваљево другарица Милка Минић, као његов члан.

У Реонско партијско руководство тада су ушли — секретар Сретен Читаковић, чланови: Милош Милићевић и Мића Радојевић, и Милка Минић као појачање. Делокруг рада овог руководства се, поред територије среза качерског, проширио и на територију среза колубарског скоро све до реке Топлице. Поред овог руководства у Љигу је постојала и партијска ћелија чији је секретар био Милош Милићевић члан рејонског руководства, а чланови Нада Радојевић и Сава Симић.

Радам Реонског партијског и Скојевског руководства пред почетак устанка повећан је број чланова Партије, кандидата и чланова Скоја

и успостављена је појединачна веза са оданим активистима Партије. Бројно стање чланова је било: 5 чланова Партије, 9 кандидата, 8 скојевских актива (два омладинска и један актив омладинки у Љигу) са 36 чланова Скоја.

На подручју Белановице у селу Шутцима постојала је партијска ћелија у којој су били Миленко Ломић, секретар, чланови: Слободан Станишић, Душан Радовановић, Миша Марковић и Љубиша Ђорђевић и кандидат Славко Томић.

Поред ове ћелије био је и партијски актив од 8 другова којим је руководио Стева Марковић-Сингер, комуниста из Белановице. Одржавају се конференције како са омладином тако и са старијим, на којима присуствује и по 50 људп. Та политичка активност била је иста и у Белановици и њеној околини, која је партијски била повезана за Реонско партијско руководство у Љигу. Стева Марковић-Сингер из Белановице још више је развио своју партијску активност на ширем подручју качерског и рудничког подручја.

Ради што чвршће повезаности партијског руководства у Љигу са ОК КПЈ — Ваљево одржавана је веза преко партијске организације у Мионици и њеног секретара Тике Марића.

По доласку друга Милоша Милића за инструктора Покрајинског комитета за Србију при Окружном комитету Ваљево успостављају се чвршће везе реонских партијских ћелија са вишим руководством. Љишка организација је на чврстој вези са Окружним комитетом и редовно је у курсу свих нових директива. Настаје период свакодневне пуне мобилности комуниста, кандидата за партију и скојеваца. Одржава се више састанака реонских поверенстава, партијских ћелија и скојевских актива.

Окружни комитет КПЈ — Ваљево организује прво саветовање по окупацији наше земље, са руководиоцима партијских руководства и организација са територије ваљевског округа. Делегат Љишке организације био је Сретен Читаковић. Саветовање је одржано 21/22. јуна 1941. године у Основној школи у селу Златарићу, где је домаћин била учитељица Зора, ћерка Драгојла Дудића. На саветовању је претресана војно-политичка ситуација и дати задаци руководством да појачају политички рад на убрзавању припрема за устанак. По завршетку саветовања 22. јуна на путу за Ваљево секретар ОК КПЈ — Ваљево друг Милосав Милосављевић групу по групу је извештавао да је Немачка извршила мучки напад на СССР. Због тога је био најважнији задатак што пре обавестити партијске организације и све компромитоване другове да буду врло опрезни према непријатељу који ће предузети хапшење. Тај задатак је успешно обављен и нико од другова у Љигу, Белановици и њиховој околини није ухапшен. Од тада до устанка је свакодневно преко Мионице одржавана партијска веза са ОК КПЈ Ваљево.

Политички живост и радост била је велика, не само чланова Партије и Скоја, већ се то осећало и код народа. Објашњавали смо да у овом немачком нападу на СССР гледамо као повољну околност да са нашим активним учешћем у борби можемо извојевати слободу.

Проглас ЦК КПЈ од 22. јуна упућен поробљеним народима Југославије с позивом: „Ви који стењете под окупаторском чизмом, сви ви који љубите слободу и независност и нећете фашистичког ropства знајте да је куцнуо час вашег ослобођења од фашистичких освајача. Зато доприносите и ви ваш део у борби за слободу вашу под вођством Комунистичке партије Југославије“ И у прогласу ПК КПЈ за Србију поред осталог се каже: ... „Српски народ мора и овога пута оживети своје светле борбене традиције“ ... Оба прогласа су добро прорађени код партијских организација и Скоја и делом код симпатизера.

Како чланови Партије, кандидати и чланови Скоја, тако и симпатизера су у активном политичком раду били толико ангажовани да им је то био од свих послова најважнији рад. Тако се може и схватити долазак ОК КПЈ — Ваљево Обрада Стефановића у Љиг ради формирања реонског војног руководства за Љиг и околину. Двадесетчетвртог јуна 1941. године у близини садашњег Ловачког дома у Љигу формирана је реонска војна комисија у коју су ушли: секретар Сретен Читаковић, чланови Миодраг Татовић и Милован Радојевић.

Приликом формирања војне комисије Обрад Стефановић нам је поставио задатке у стварању плана за заузимање окупаторских објеката у Љигу и железничке станице у Бабајићу, као и у организовању омладинаца у руковању оружјем.

Реонска војна комисија у Љигу је одмах приступила спровођењу у живот постављених задатака. Детаљно је направљен план заузимања жандармеријске станице у Љигу и Бабајићу, општине и поште као и железничке станице. За овај задатак су предвиђени другови и са њима је обављен разговор и извршено задужење, ко ће с ким у одређено време ступити у акцију. Други задатак у обучавању омладине руковањем оружјем поверено је кандидатима партије Драгану Татовићу, активном нареднику бивше југословенске војске и Луки Спасојевићу, учитељу из Бабајића. Татовић је обуку изводио у шуми „Грмење“ Жије Филиповића у Цветановцу, а Лука Спасојевић у шуми код потока „Гођевац“ у селу Бабајићу.

Радничка и сеоска омладина је о овоме обавештена истог дана када је формирана и војна комисија.

Сваки дан у одређено време после подне са Митом Ивковићем и Радојем Радојичићем, уз велику снајажљивост у чувању конспирације, извлачили су се омладинци из Љига и омладинци из села одлазећи на одређена места да стичу право војно знање у руковању оружјем и војним вештинама. Наша снага и расположење су тада били велики, и у нашим очима непријатељ мали. Сваки члан и кандидат Партије и Скоја, симпатизер и добар омладинац у току дана добијао је и извршавао по неколико задатака. Био је то велики радни логор у окупираном Љигу, где је била бројно појачана жандармеријска станица поред постојале у суседном месту Бабајићу.

Тих дана су Реонско партијско, војно и скојевско руководство, партијске ћелије и скојевски активни у Љигу и околини, такође и у Бела-

новци и њеној околини, били у мобилном стању. Њихов живот је био у великој политичкој даноноћној активности за још већи утицај КПЈ у народу.

Двадесетпетог јуна 1941. године у присуству Фиће Кљајића члана ПК КПЈ за Србију и инструктора ПК друга Милоша Минића ОК КПЈ Ваљево одржао је састанак у Ваљеву и донео одлуку да се формира Ваљевски партизански одред. Одређен је штаб одреда: командант Здравко Јовановић, члан Партије, дотада активни подофицир југословенске војске из села Осладића, политички комесар Милосав Милосављевић, радник из села Леушића код Чачка, секретар ОК КПЈ Ваљево, заменик командант Рајко Кусуровић, члан КПЈ, земљорадник из Бањана код Уба.

Од стране Окружног комитета КПЈ у Ваљеву преко Милоша Милићевића, који је два дана раније повучен из реонског партијског руководства у Љигу на партијски рад у Мионици, добили смо 27. јуна увече поруку:

-- Сретен Читаковић и Миодраг Татовић да се сутрадан 28. јуна јаве на везу у Ваљеву у Градцу у стану Миливоја Радосављевића.

По добијеној директиви у Ваљеву кренули смо ужичким путем где су нас на одређеним местима чекали другови по уговореним знацима. На првом путу који скреће у село Бујачић чекао нас је грађевински радник који нас је упутно даље рекавши да нас код чесме чека друга веза. Ту нас је чекала другарица Софија Станишић, коју сам ја познавао са саветовања организованог од стране ОК Ваљево, а одржаног у кући њеног друга Саве Станишића у Бујачићу крајем 1940. године, када су прорађиване одлуке V земаљске конференције. Другарица Софија нас је упутила даље према шуми где нас је дочекао друг Сава Станишић и одвео на место састанка. Састанак је одржан у шуми званој „Језерима“ покрај потока у непосредној близини куће Саве Станишића у селу Бујачићу. Састанку је присуствовало 13 другова, неки су били већ наоружани, а већина су ми били познати са партијских саветовања. То је било 28. јуна на Видов-дан после подне. Тог дана пре подне је падала киша, време је било облачно и топло а сеоски пут каљав и клизав.

На почетку састанка обратно нам се Фића Кљајић одевен у сељачко одело, члан Главног штаба партизанских одреда Србије и члан ПК КПЈ за Србију — речима: да је Партија приступила формирању штабова партизанских одреда за борбу против окупатора и за ослобођење земље, износећи да је ОК КПЈ Ваљево на свом састанку упознат са овим и да је донео одлуку о формирању Ваљевског партизанског одреда као и састав штаба. Секретар ОК КПЈ Ваљево и политички комесар Ваљевског партизанског одреда друг Милосав Милосављевић у присуству команданта партизанског одреда Здравко Јовановића саопштио је да је штаб одлучио да формира колубарску партизанску чету. За командира чете је именован Раде Јокић, банкарски чиновник, резервни официр из Ваљева, члан КПЈ, а за политичког комесара Драгојло Дудић, земљорадник из села Клинаца, борац са Солунског фронта, члан КПЈ од 1920. године. Одређени су и курири између штаба Ваљевског партизанског одреда и Главног штаба партизанског одреда Србије — Миливоје Радосављевић и Сретен Читаковић. Присутни на овом састанку су

били: Фића Кљајић, Милосав Милосављевић, Здравко Јовановић, Драгојло Дудић, Милан Китановић, Миливоје Радосављевић, Сретен Читаковић, Саватије Станишић, Миодраг Татовић, Драгослав Продановић, Пуја Пандуровић, Срећко Милићевић и Иса Шосбегер-Брдарин.

Био је то радостан, свечан и врло одговоран састанак на коме је формирана Колубарска партизанска чета, прве оружане јединице Ваљевског партизанског одреда, која је формирана на удаљености од Ваљева два и по километра а од ужичког пута којим су крстариле оклопне немачке јединице само петсто метара.

Од тада Колубарска партизанска чета креће у прве акције, у борбу против окупатора за ослобођење, примајући у своје редове све родољубе којима лежи на срцу слобода.

Од тог момента и ако малобројна Колубарска партизанска чета прикупља у своје редове нове борце упућиване по налогу ОК КПЈ Ваљево, да би ојачана могла што пре ступити у акцију — борбу против Немаца и рушење старе издајничке власти слугу окупатора. Само 3. јула партијска организација Љига и Белановице прикупиле су на одређено место код Михаила Радисављевића у Велишевцу 32 борца. Ови са Мићом Радојевићем, Стевом Марковићем „Сингером“, Савом Керковићем, Драгишом Војиновићем и Добривојем Спасојевићем дошли су у село Бурђевац после 6. јула и прикључили се Колубарској партизанској чети. Био је то најмасовнији прилив бораца у то време у Колубарску чету у односу на све остале јединице Ваљевског партизанског одреда.

Иако су комунисти били бројчано мали како у Љигу, Белановци, Мионици — њихов одлазак у партизане, обзиром на њихове врлине, углед, честитост, рад, поштење — пробудило је још веће интересовање у народу и опредељење за још већу помоћ партизанима у борби против окупатора за ослобођење земље.

На окупљању бораца у Колубарску партизанску чету радила је и партијска организација у Мионици. Поред тога то су чинили и Драгојло Дудић, доктор Драган Јовановић и Тика Марић, Саватије Станишић, Милоје Спасојевић, Михајло Стојановић, Милош Милићевић и Миливоје Стефановић.

Како је Колубарска партизанска чета бројно брзо порасла, а наименовани командир ове чете Раде Јокић није још био дошао из Београда то се пред Штаб Ваљевског партизанског одреда нужно поставило питање одређивање привременог командира. Зато је постављено политичком комесару чете Драгојлу Дудићу да са четом 6. јула буде у селу Бурђевац у шуми званој „Котлина“ ради прихватања 32 борца који су требали да дођу од Белановице и Љига. Међутим, ова група бораца је дошла истог дана, али пред само вече. Због овог закашњења одржан је састанак са присутним борцима колубарске партизанске чете од 25 бораца, на коме су говорили Драгојло Дудић и Здравко Јовановић командант Ваљевског партизанског одреда. Чета је постављена у две врсте у кругу око Дудића и Здравка Јовановића који су држали говоре.

Први је говорио Драгојло Дудић о политичкој ситуацији, о рату између Немаца и СССР, о одлуци ЦК КПЈ да приступи формирању партизанских одреда ради борбе против непријатеља и ослобођења

земље. Нарочито је истакао да партизански борци морају својим држањем, како у борбама тако и у односу према народу и његовој имовини бити примерни јер ће на тај начин добити пуну подршку народа у овој тешкој борби. Затим је говорио Здравко Јовановић командант Ваљевског партизанског одреда, о што бољем обучавању бораца у партизанским редовима, начину борбе против непријатеља, о обучавању омладинаца у руковању оружјем и партизанским вештинама борби са непријатељем.

После говора Драгојла и Здравка одређено је да привремено дужност командира Колубарске партизанске чете врши Радован-Раша Спасојевић, подофицир бивше југословенске војске родом из села Рајковића. Чета је подељена у две десетине. Десетар прве десетине био је Миливоје Стефановић а друге десетине Милан Митровић. Одмах после овог састанка кроз 2—3 дана стигао је Раде Јокић који је преузео дужност командира чете док је Раша Спасојевић био његов заменик.

Сви борци Колубарске партизанске чете били су наоружани са оружјем које је побацала бивша југословенска војска. Касније је добијено и у борбама с непријатељем. Али су партијске организације као један од сталних задатака имале и тај задатак да прикупљају оружје и муницију. Тако је скојевска организација којом је руководио Живомир Јеремић — Моделар организовала 5. јула 1941. године извлачење из „Вистада“ 12 сандука бомби Крагујевачки. Жика Гајић и Милорад Дудић су сандуке са бомбама, пролазећи покрај немачких стражара који су били запосели мост на Градцу, колима извукли из Ваљева у село Клинце. Одавде је сутрадан 6. јуна овај драгоцени поклон омладине предат руководству Колубарске чете, који је распоређен свим борцима.

Као курир Штаба ваљевског партизанског одреда 9. јула 1941. године послат сам у Београд на везу главног штаба партизанских одреда Србије — да би поднео извештај о бројном стању бораца и о наоружању. Везу су ми другови дали у Ваљеву, — једна кућа у улици близу новог гробља у Београду. У кући сам затекао Фићу Кљајића, Сретена Жујовића, кога до тада нисам видео.

Када сам поднео извештај добивен од Штаба ваљевског одреда, другови су га прихватили интересујући се и за остале догађаје у нашем крају. На завршетку разговора Жујовић је рекао: „Поздрави другове и реци им да ми нећемо само овакве извештаје без већих акција, већ да о вашем раду, свакодневним борбама које треба да изводе јединице вашег одреда — чујемо и од непријатеља“.

По повратку у Ваљево, поднео сам извештај Штабу ваљевског партизанског одреда чије је седиште још било у Ваљеву.

Ту исту директиву штаба ваљевског одреда добио сам да пренесем руководству Колубарске партизанске чете која се налазила у селу Бурђевцу, место Стучине. Колико ми је остало у сећању то је било 10. јула у четвртак 1941. године, када сам руководству чете Драгојлу Дудићу политичком комесару, Раду Јокићу командиру чете, Др. Јовановић, пренео ово наређење да се одмах ступа у акцију.

Другови су у моме присуству припремали план за рушење пруге Ваљево — Лајковац као и моста у Кадиној Луци. Рушење пруге у

Иверку на прузи Ваљево — Лајковац извршено је ноћу између 10—11. јула, док акција на рушењу моста није успела, пошто није било довољно експлозива.

Самим формирањем Колубарске чете мислило се на њене задатке као прве веће и организоване војне јединице. У њеном саставу од командног до борачког састава нашли су се прекаљени револуционари, добри комунисти и скојевци и неустрашиви борци из редова Колубараца, Качераца, ваљевских радника и средњошколаца.

Прво веће ватрено крштење ове јединице везано је за 15. август 1941. године. Рано ујутру, боље речено у 2 часа по поноћи почео је изненадни напад на тада веома важан железнички чвор у Лајковцу. Циљ је био уништити пругу узаног колосека Београд — Сарајево и то на релацијама Чачак — Ужице, Ваљево — Младеновац, преко Лазаревца и Аранђеловца јер је непријатељ овом саобраћајницом имао веома важан стратегијски положај у односу на позиције и кретање наших снага. Поред осталог у Лајковцу је била и радионица за оправку локомотива.

У силовитом јуришу и за непуну 3 часа борбе Лајковац је опет од окупатора ослобођен партизанима Колубарске чете предвођене својим штабом командиром Радивојем Јовановићем-Брадоњом, и политичким комесаром Драгојлем Дудићем. У овој борби узели су учешћа и чланови штаба, Ваљевског партизанског одреда командант Здравко Јовановић и политички комесар Милосав Милосављевић као и чланови Главног штаба за Србију Родољуб Чолаковић, и Фића Кљајић. У овој борби непријатељ је имао око 40 мртвих и рањених, док су партизани имали 8 рањених. Борбом у Лајковцу заузета је железничка и жандармеријска станица, радионица за поправку локомотива као и пошта. Вредно је забележити да су сами радници ложнице помогли једну акцију која је створила забуну код непријатеља. Организован је судар, том приликом су онеспособљене четири локомотиве, а две су упућене без машинновођа према Београду и Ваљеву које су искакањем из шине омеле саобраћај.

По извршеној акцији у коју спада и демолирање станице са свим постројењима борци Колубарске чете су уз песму напустили Лајковац.

Овај, до тада, највећи успех постигнут борбом у Лајковцу, широко је одјекнуо не само у Колубари, већ и даље, а самим борцима то је улило нову снагу да су способни, да могу извршавати тако крупне и борбене задатке.

Непријатељ је добро осетио снагу партизана када је већ 16. или 17. августа извршио напад на Колубарску чету у селу Горњем Мушићу, срез Колубарски, употребивши први пут тенкове против партизана.

Обзиром да је чета бројчано нарасла то је Штаб ваљевског партизанског одреда по директиви Главног штаба Србије у селу Робајама код Ваљева издвојио један део бораца из ове чете, која је касније названа — Четврта колубарска чета.

Ова чета је упућена у срез Рађевски ради помоћи рађевачким партизанима, за веће и успешније борбе на њиховој територији.

Командир ове чете био је Добривоје Спасојевић, абаџ. радник, а политички комесар Стеван Филиповић радник.

Када смо дошли у Подгорину у село Осладић на место звано Бојница на граници села Лопатња, затекли смо Рађевачку партизанску чету са Жикицом Јовановићем-Шпанцом. Тај сусрет је био врло дирљив, јер су нас други из Рађевине дочекали са дивљењем и поштовањем пошто су чули за наше бројне и велике акције.

Ми долазимо пред њих са већим борбеним искуством и они су то поштовали и ценили, ми смо били такође добро обучени, наоружани оружјем отетим од непријатеља, тако да их је и то одушевило и изазвало дивљење.

Колубарска партизанска чета донела је са собом и своју песму звану „Партизанка“ коју је написао борац Драган Татовић — њени стихови почињу:

„... Партизан сам тим се дичим
То не може бити свак
Умријети за слободу
Може само див јунак ...“

Друга велика борба против Немаца вођена је 10. септембра 1941. године у Љигу. Колона од 20 камиона са око 600 Немаца кретала се рано у јутру од Ваљева према Љигу. Дошао је велики тренутак за 60 бораца Колубарске партизанске чете да у неравноправној борби један на десет бране овај мали градић и људе у њему.

Предвођени искусним старешинама Радивојем Јовановићем-Брадоњом као командиром и Стевом Марковићем-Сингером комесаром, партизани су распоређени у 6 десетина са појачаном будношћу и снагом на главном правцу удара од Ваљева. Борба је трајала готово цео дан што је збунило окупатора. Наиме, стравичан отпор пружили су партизани маневришући са малобројним снагама.

Немци су, после многих напора и жртава, уз помоћ и до тада први пут употребљене авијације, успели да допру само до куће Милана Недељковића и поседну кафану Вукајловића. Међутим, изванредна тактика а пре свега борбеност и неустрашивост бораца са Брадоњом на челу, представљали су пример јунаштва. Радивоје Јовановић храбри борце, засипа Немце ручним бомбама што улива нову снагу у сламању притиска непријатеља. Борба не јењава и у тренутку када друг Брадоња бива тешко рањен.

Херојизам партизана мобилише и добар број грађана Љига и околине да се лате скривеног оружја и помогну у овој великој борби. Многи су рањени, а међу погинулима био је и Момчило Татовић, отац познатих бораца и руководиоца браће Драгана и Мнодрага Татовића који су такође положили животе касније у огњу револуције. Момчило је пуцао на Немце мада је био без једне руке.

У знак одмазде Немци су похватили 20 невиних грађана са намером да их стрељају на мосту реке Љига. Видећи ове задње намере непријатеља један од заслужних јунака овог краја Живорад Јеловић који се налазио на чоту у непосредној близини моста, повикао је: „Безите!“ Збуњеност Немаца користе грађани и беже, а рафали из пушкo-митраљеза Јеловца застрашују освајаче — спречавају их да изврше злочин.

На овом месту пао је стари комуниста Јеловић покошен рафалима Немаца, страдао је да би његови земљаци живели.

Тек пред само вече Немци се повлаче остављајући пустош за собом, али и око 60 мртвих и више рањених војника. На страни Колубарске чете било је 7 мртвих и 13 рањених бораца.

Поред војничког успеха постигнутог у овој надчовечанској борби, звану „Партизанка“ који је написао борац Драган Татовић — њени дневног окршаја. Наиме, сами борци у редовима партизана добили су нов имплус и снагу за нове борбе и победе, уверили су се да нема силе која може уништити народе и борце који бране своју родну грудну и знају шта хоће. Све ове врлине попримао је и народ поробљене домовине видећи ко су истински борци за слободу и живот достојан човека, а ко су сејачи смрти и свих људских неправди.

Те и друге борбе Колубарске партизанске чете пронеле су њену славу храбрости и ван територије ваљевског краја.

Колубарском батаљону ваљевског партизанског одреда (који је већ био формиран) припала је велика част да се његови борци први од свих бораца у Југославији сусретну и прихвате друга Тита — Врховног команданта партизанских одреда Југославије и секретара ЦК КПЈ. Било је то 18. септембра 1941. године у основној школи у Бачевцима код учитељице Раде Обућине. Ту је већ била једна патрола колубарске чете са Ацом Јовановићем и Живорадом Јевтићем. Они су прихватили друга Тита, другарицу Веселинку Малинску, Даворијанку Пауновић — Зденку и друга Јашу Рајтера, који су били с њим у друштву и као „сумњиве“ их довели у Робаје код куће Секуле Бајиновића, где су били друг Милош Минић инструктор ПК КПЈ за Србију при ОК Ваљево и Жикица Јовановић-Шпанац командант колубарског батаљона.